

Bağlama/Saz Öğretimine Yönelik Hazırlanmış Yazılı Materyallerin Tel Düzenleri Perspektifinde İncelenmesi

Examination of Written Materials Prepared for Bağlama/Saz Teaching in the Perspective of String Pattern

Sami Emrah GEREKTEN , Dr. Öğretim Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, genç.sami.07@hotmail.com

---

Gerekten, S.E. (2022). Bağlama/Saz Öğretimine Yönelik Hazırlanmış Yazılı Materyallerin Tel Düzenleri Perspektifinde İncelenmesi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(1), 502-524.

Geliş tarihi: 11.02.2022

Kabul tarihi: 24.05.2022

Yayımlanma tarihi: 28.06.2022

Öz. Günümüzde mesleki ve özengen birçok kurumda öğretimi gerçekleştirilen bağlama çalgısının, usta çırak ilişkisi yöntemine dayalı geleneksel öğretim süreçlerine yazılı öğretim materyallerinin (YÖM) kullanımının eklendiği görülür. Öte yandan, bağlamacılık kültürü, tel düzenleri denilen, çalgıcı için bir icra öncesi ve icra sırası pratiğine sahiptir. Oldukça zengin bir düzen demetine sahip bağlamanın icracıları için bu pratikler, aynı zamanda bir yetkinlik/üstatlık ölçütüdür ve çalgının öğretiminin farklı kademelerinde değinilmesi gereken konu başlıklarıdır. Bu çalışma ile araştırmacılara belirlenen YÖM örnekleme dahilinde 'düzen' temelli bir sorgulamaya dayanan kapsamlı veriler sunmak amaçlanmıştır. Araştırma nitel paradigma çerçevesinde şekillenmiş bir doküman incelemesidir. Araştırmanın örneklemini rastlantısal seçilmiş elli adet bağlama çalgısı YÖM oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından geliştirilmiş ve uzman görüşleri doğrultusunda şekillenmiş 'YÖM değerlendirme formu' kullanılmıştır. Gerçekleştirilen içerik analizi sonrasında, düzen, düzen verme, düzen çeşitliliği gibi kavram ve olguların YÖM'lerde ne ölçüde yer aldığı ve düzen kavramının aktarımında materyallerde benimsenen terminolojiler gibi hususlarda önemli verilere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağlama, Bağlama öğretimi, Düzen, Yazılı öğretim materyali, Tel düzeni.

Abstract. It is seen that the baglama instrument, which is taught in many vocational and private institutions today, has been added to the traditional teaching processes based on the master-apprentice relationship method, with the use of written teaching materials (WTM). On the other hand, the baglama culture has a pre-performing and performing-order practice for the instrumentalist, called string orders. These practices are also a criterion of competence/mastery for the baglama players, which have a very rich array of arrangements, and are the topics that should be addressed at different stages of the instrument's teaching. With this study, it is aimed to provide researchers with comprehensive data based on an 'order'-based inquiry within the determined WTM sample. The research is a document analysis shaped within the framework of the qualitative paradigm. The sample of the study consisted of fifty randomly selected baglama instruments. The 'WTM evaluation form', which was developed by the researcher and shaped in line with expert opinions, was used to collect the data. After the content analysis carried out, important data were obtained on the extent to which concepts and phenomena such as order, ordering, and diversity of order were included in WTMs and the terminologies adopted in the materials in the transfer of the concept of order.

Keywords: Baglama, Baglama teaching, String arrangements, Tune, Written teaching material.

Extended Abstract

Introduction. Benefiting from the richness of sensation and timbre that emerges by roughly accompanying the decision sound of the maqam or tonal melody to the main melody lies on the basis of string arrangement practices. String arrangements offer significant advantages to the player in the production and performance of melodies of the maqam geography. The performer gains a space where he can satisfy his artistic concerns and nurture his creative potential, and can also benefit from the practice of order in modal practices and increasing the satisfaction of musical expression. These practices are based on three main aspects such as the ability to choose the order, the ability to arrange the instrument, and the ability to play a melody in different stable patterns within a kind of transposition logic, in order to perform a melody in the most correct and satisfactory way in terms of maqam and at the same time, the timbre richness provided by the instrument. can be viewed in the title. There are many studies in the literature on the issue of layouts. However, the fact that this literature has not been examined in the perspective of "orders", which is an important potential of the stringed instruments of our traditional music and a deep-rooted practice of baglama/saz, has brought this study to the fore. On the occasion of this study, it is aimed to provide researchers with comprehensive and guiding data based on an 'order'-based inquiry within the determined sample of written teaching materials and to contribute to the formation of a more qualified process in the preparation of new materials. In this direction, the main starting point of the research is the qualities of the written teaching materials of the baglama instrument within the framework of the concept of order in the performance of the baglama. The research pays attention to draw attention to the deficiencies, inadequacies and mistakes in the field by obtaining data from the perspective of regulations on the qualifications of fifty WTM that it has determined as a sample.

Method. Research is a document review. 'Document analysis is a qualitative research method used to rigorously and systematically analyze the content of written documents' and 'involves the analysis of written materials containing information about the phenomenon or facts intended to be researched'. The universe of the research consisted of written educational materials prepared for the baglama instrument, and the sample consisted of fifty randomly selected teaching materials. The 'material evaluation form', which was used to collect the data related to the determined sample, was developed by the researcher, and the items included in the form were examined by two associate professors who are experts in the field of baglama education in terms of number and content, and validity and reliability checks were made. The qualitative and quantitative data obtained through this form, which was finalized in line with expert opinions, were presented to the reader by interpreting and tabulating. The draft of the material evaluation form prepared by the researcher was revised after receiving expert opinions, and it was decided to examine the materials in the sample under 6 review headings. There are 1 to 4 examination questions in each examination heading of the form, which focuses on the concept of layout, layout diversity, layout content, visual tools-order relationship, layout and student level relationship. In the document analysis process, the sample works whose originality was checked were analyzed in detail and in depth, and the data obtained after the content analysis were digitized and expressed in quantitative units such as percentage and frequency.

Results. It was seen that a significant part of the studies in the sample (n: 39) did not need to be explained for the concept of 'order'. Especially in studies that appeal to the beginner level, it is a

situation that should be examined that the majority of the study owners do not include short explanations, descriptions and recognition/definitions about what 'order' is. It can be thought that the absence of the concept of order in studies addressing the post-beginner level compared to the studies that appeal to the beginner level is directly related to some of the pre-acceptances of the authors, which focus on the cognitive and psychomotor skills of the concept of order, which are now among the readiness features of the student, due to the level of the student. However, this situation is quite remarkable for studies that appeal to the beginner level. With this situation, there is a significant difference between the studies that address a single order and more than one order in terms of including the concept of order. As the number of layouts included in the study -in other words, the number of layouts addressed by the study- increases, the rate of finding a place for the concept of order in studies also increases. However, this does not seem to be the case for studies addressing a single order. The baglama instrument draws attention with its rich features such as playing possibilities, techniques, timbre and polyphony capacity, as well as being a 'very regular' instrument. In order to describe the reflection of the existence of this potential for very regularity on the written materials produced in a way, the fact that only about one-third of the studies included in the sample mentioned order diversity in the survey on whether the phenomenon of order diversity is included in the materials indicates an important deficiency.

Discussion and Conclusion. Another data reached in parallel with the findings obtained in many studies focusing on the examination of the materials of the baglama instrument is that the studies are generally 'song'-oriented and have a teaching character that only uses folk songs as a tool in instrument teaching or that limits/matches instrument teaching with folk song teaching. has been. It is a known fact that among the teaching materials of this instrument, there are a large number of materials that are designed to play the folk song rather than to play the instrument, and which can be considered far from taxonomy.

Giriş

Anadolu'nun kadim halk çalgısı bağlama, teknik potansiyeli itibariyle oldukça zengindir. Sahip olduğu çok sayıda ve birbirinden farklı özellikteki tel düzenleri ise bu potansiyelin önemli bir parçasını oluşturur. Tel düzeni, çalğının tellerinin birbirleri ile olan ses yakınlığının-uzaklığının, belli makamsal, tınıya ve icraya ilişkin sanatsal kaygıya dayalı dinamiklere bağlı olarak ayarlanmasıdır, başka bir deyişle teller/tel grupları arası ses mesafesi ilişkisidir. Geçmişten günümüze 'düzmek', 'düzüm', 'ayar' ve 'akort' gibi kavramlar, bu teller arası ses uzaklığını düzenleme olgusunu ifade etmede kullanılagelmiş ve çok sayıda tel düzenini/akort sistemi oluşturmuştur (Gerekten & Özdek, 2020, s. 330). Düzenlerden, ana tel düzenleri olarak bilinenleri bozuk, bağlama, misket ve fa müstezat düzenleridir. Bu düzenlerde her farklı tel grubu, birbirinden farklı seslere ayarlandığı için, ana melodinin aktarımında üç tel grubunu da aktif olarak kullanmaya imkân tanır. Tali düzenler denilen tel düzenlerinde ise, birden fazla tel grubunun birbiri ile oktav/ünison akortlanması söz konusu olduğundan, makamsal ezginin ana melodisinin icrası daha çok bir tel grubu üzerinden gerçekleşir. Fidayda, Do müstezat, Do# düzeni gibi bu tip düzenlerde, diğer tel grupları daha çok yukarıda bahsi geçtiği üzere makamın/eserin karar perdesini sürekli ya da süreksiz dinleyiciye duyurmakta işe koşulur.

Bağlamada Düzen Pratikleri

Tel düzeni pratiklerinin temelinde, kabaca makamsal ya da tonal ezginin karar sesini, ana ezgiye eşlik ettirerek ortaya çıkan duyum ve tını zenginliğinden istifade etmek yatar. Tel düzenleri, çalıcıya, bağlı bulunduğu makam coğrafyasının ezgilerinin üretiminde ve icrasında önemli avantajlar sunar. İcracı, sanatsal kaygılarını tatmin edebileceği ve yaratıcılık potansiyelini besleyebileceği bir alana kavuşmakta, ayrıca makamsal uygulamalarda ve müzikal anlatımın doyuruculuğunun artırılmasında düzen pratiğinden istifade edebilmektedir. Bu pratikler, bir ezginin makamsal ve aynı zamanda enstrümanın sağladığı tınısal zenginlik bağlamında en doğru ve tatmin edici şekilde icra edilebilmesi için düzeni seçebilme becerisi, çalğıya düzen verme becerisi ve bir çeşit transpozisyon mantığı içinde bir ezgiyi farklı kararlı düzenlerde çalabilmekle ilgili düzen değiştirme becerisi gibi üç ana başlıkta incelenebilir.

Tel düzenini seçmek, icra edilecek eserin makamı doğrultusunda karar perdesinin seçilecek tel düzeninde isabet edeceği tel grubunu ve pozisyonunu belirlemekle ilgili bir tercihtir. İcracıdan icra edeceği esere göre doğru düzeni seçmesi bu vesileyle bağlamanın sahip olduğu yatay ve dikey manadaki pozisyonel potansiyellerini ortaya çıkarması/sergilemesi beklenir. Düzenin seçimi, eşlik edilen hanendenin ses genliği, icra edilen mekâna bağlı repertuarın genel özellikleri, icracının sanatsal anlatım olanaklarının genişletmede yaptığı tercih, çalğının üretim tipi, ebat ve boyutlarına ilişkin sınırlamalar, bireysel ve yöresel dinamikler gibi etkenlerle şekillenir. Gelenekte karşımıza daha çok herhangi bir eserin ilk önce belirlenen düzende icrasının ardından yeni bir eserin çalğıya yeniden düzen verilerek kendi karakteristik düzeninde performansın sürdürülmesi şeklinde çıkar.

Düzen verme ise temel bir beceri olup icracının seçtiği düzene göre tellerini/tel gruplarının ses mesafelerini ayarlaması beklenir. Bu noktada, icracı tarafından her bir tel düzeninde tel gruplarının akortlanacağı seslerin ve mesafelerinin tanınması gerekir. Ayrıca, akort sistemini değiştirme yoluyla çalğının imkânlarını genişleten icracı, eserlerin makamlarının karar seslerini, farklı bir telden/tel grubundan sürekli, daha rahat ve bolca duyurabilir (Gerekten, 2020a). Düzen değiştirme, düzen seçebilme yetkinliğini kapsayan ve kimi zaman bir ezginin farklı düzenler kullanılarak icra edilmesini gerektiren bir pratik, aynı zamanda bir yetkinlik ve üstalık ölçütüdür. Temelinde transpozisyon

becerisine dayanan bu pratiğe ilişkin önemli detayları Parlak, Ankara bağlamacılık kültürü ve bağlamacılarını betimlediği ifadelerinde verir:

‘Ankara’da bağlama düzeni oldukça ağırlıklı idi. Köy çalgıcıları, bağlama düzeni çalardı. O dönemler Gündüllu Hasan Yücel usta çok ünlüydü (...) Yandım Şeker oyun havasını ben ilk ondan dinledim. Hasan usta çoğunlukla bağlama düzeni çalardı. Ama ilginçtir; bağlama düzeni çaldığı bir havayı çevirir başka düzenlerde aynı lezzette, biraz daha dönüşmüş haliyle çalardı’ (Parlak, 2019’dan akt. Gerekten, 2020a, s. 65).

Bağlama Öğretiminde Aktarım ve Yazılı Öğretim Materyalleri

Usta çırak ilişkisiyle öğrenme olarak adlandırılan yöntem, birçok halk çalgısında olduğu gibi bağlama çalgısına ilişkin bilgilerin ve pratiklerin yeni kuşaklara aktarımında temel mekanizma olarak benimsenmektedir (Haşhaş, 2016; Öztürk, 2012). Usta âşıkların çıraklarını çeşitli müzikli toplantılara beraberinde götürerek (Şen, 1998) bir çeşit gözlem ve model öğrenme denilen yollarla eğitim verdikleri de bilinmektedir. Son yarım yüzyılda ise yazılı öğretim materyallerinin nicelik olarak artış göstermeye başladığı (Gerekten, 2020c) görülmektedir. Günümüzde çalgıların öğretiminde her bir çalgıya özgü notanın üretilmesi gerektiği yönündeki bilincin arttığı ve icracısının çalım stilini yansıtmayı amaçlayan farklı edisyonların (Ayyıldız, 2021) dahi hazırlanmaya başladığı gözlenmektedir.

Bağlama Öğretiminde Kullanılan Dokümanlar ve Yazılı Materyal Çeşitleri

Günümüze kadar olan süreçte, bağlama çalgısı materyallerinin nicelik ve nitelik yönünden istenen seviyeye yaklaşması yönünde oldukça büyük bir aşama kaydedildiği söylenebilir. Bu süreçte, yazılı öğretim materyalleri de oldukça çeşitlenmiştir. Günümüzde bağlama çalgısının öğretiminde kullanılan yardımcı yazılı materyaller altı başlıkta incelenebilir. Bunlar, yaygın kullanımları itibarıyla sırasıyla, TRT THM repertuarı nota koleksiyonu, metotlar, ders kitapları, egzersiz ve etüt kitapları, nota/repertuar albümleri, özel amaçlı ve konu temelli çalışmalardır.

TRT THM Repertuarı muhteviyatında beş binden fazla sözlü ve sözsüz halk türküsünün notasını barındıran kurumsal ve bireysel destekli çalışmalarla oluşturulmuş önemli bir nota arşividir. Arşiv, herhangi bir çalgı özelinde pedagojik boyutlara haiz bir dokümandan ziyade daha çok ‘betimleyici notalara’ (Seeger, 1958) sahip bir repertuar olarak nitelendirilebilir. Bu arşivin çeşitli yönlerden eksikliklerine işaret eden çalışmaların (Kaya, 2001; Koç, 2000; Kurt, 2005, Önal, 1997; Özdek, 2015; Uysal, 2005) sayısı, azımsanamayacak boyuttadır. Fakat ekseri çalgı edisyonu niteliği taşımayan bu koleksiyonun notalarının, halen çalgı öğretiminde yardımcı materyal olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya devam edildiği alanyazındaki bazı güncel çalışmaların (Gerekten, 2020a; Gülaçar, 2021; Gündüz, 2019; Kurubaş, 2015) örneklem ya da çalışma grubunda yer alan öğreticilerin sunduğu verilerden ya da içeriklerinden anlaşılmaktadır.

Diğer öğretim araçları arasında yer alan ‘metot’lar ise iki boyutta incelenebilir. Birinci kısımda herhangi bir bilimsel nitelik ve gaye taşımayan, daha çok ticari amaçlarla kaleme alınmış tecrübelere dayalı ‘notanın kullanılmadığı ve çalima ilişkin kavramların türetilmediği’ (Ersoy, 2009: 9) çalışmalar yer alır. İkinci kısımda ise ‘notanın kullanıldığı ve çalima ilişkin kavramların türetilmediği’ (Ersoy, 2009: 9), kendi içinde oluşmaya ve gelişmeye devam eden bir metodolojik sürece tabi olan nitelikleri gün geçtikçe artmaya devam eden bilimsel altyapıya sahip metot çalışmalarıdır.

Bağlama ders kitapları, özellikle sayısı günümüzde oldukça artmış olan Güzel Sanatlar Liseleri gibi örgün mesleki müzik eğitimi kurumlarındaki bağlama dersleri için kaleme alınmış ve belli bir müfredata bağlı olarak hazırlanmış çalışmalardır. Bağlama egzersiz ve etüt kitapları ise özellikle yakın dönemde sayıları artış göstermekte olan bir diğer yardımcı öğretim materyalleridir. Egzersizler, öğrencinin çalgısını icra ederken öncelikli olarak herhangi bir sağlık problemi ile karşılaşmaması, kondisyonunu koruması ve geliştirmesi için hazırlanabilen, ajilite ve temiz baskı gibi becerilerdeki yetkinliklerini arttırmasını sağlamayı amaçlayan araçlardır. Etütler de çalıcıyı icra edeceği esere ya özel bir tekniğe hazırlayan yatay ya da dikey karakterde hazırlanmış melodik yapıların ön planda olduğu araçlardır. Egzersiz ve etütlerin öneminin gün geçtikçe daha çok anlaşıldığı buna bağlı olarak bu hususta hazırlanmış lisansüstü çalışmaların ve materyallerin (Ayyıldız ve Gündoğdu, 2021; Börekci, 2016; Gerekten, 2020a; Kaya, 2019; Yılmaz, 2013) sayısının da doğru orantılı bir şekilde yükseldiği gözlemlenmektedir.

Bağlama çalgısı öğretim materyalleri arasında yer alan nota/reperduvar kitapları/albumleri ise bir diğer öğretim aracı olarak karşımıza çıkar. Belirlenmiş bir amaç, kişi ya da temaya göre seçilmiş nota demetlerinden oluşan bu materyaller, bireysel-toplu ya da tek sesli-çok sesli bağlama çalımlarında işe koşullar. Burada da açıklığa kavuşturulması gereken bir durum olarak ticari amaçlarla hazırlanmış 'metot' adını taşıyan TRT THM Repertuarı nota albümleri'dir. Başka bir deyişle, nota albümleri 'metot' iddiası ile piyasaya sürülebilmektedirler. Bu çalışmalarda eserin başlığında/kapağında metot ibaresi bulunmakta, içeriğinde ise TRT THM repertuarının notalarının -çoğu zaman aynıısının- nota yazım programları ile yeniden yazılmış örnekleri yer almaktadır (Özdek, 2014). Bahsi geçen öncül çalışmalarla bu tip çalışmaların karıştırılmaması gerekir.

Özel amaçlar için hazırlanmış spesifik çalışmalar ise bahsi geçen tüm materyallerden farklı olarak çalgının literatüründe yer alan sınırlı ve seçilmiş bir konuya/temaya odaklanırlar. Tek bir konuya, tekniğe, yöreye, çalım stiline yönelik hazırlanabilirler. Bu konunun/temanın öğretiminde kullanılacak yöntem, teknikleri ve egzersiz, etüt, eser, türkü gibi araçların bir ya da birkaçını içeriklerinde barındırırlar. Akdağ'ın (2012) Bağlamada düzenler ve tezene tavırları ve Gerekten'in (2020b) Karadeniz Tezene Kalıbı isimli eserleri bu tip çalışmalar arasında yer alır.

Bağlama Çalgısının Yazılı Öğretim Materyallerinin Niteliklerine İlişkin Bazı Değerlendirmeler

Bağlama çalgısının sahip olduğu yazılı öğretim araç gereçleri ve bu araçların üretimi değerlendirilmek istendiğinde bağlama öğreniminin usta-çırak ilişkisinin karakteristiklerinden geleneksel müziğimizin temel öğretim/aktarım yöntemi olan meşkin yazıyla ve nota ile olan ilişkisine ve de cumhuriyet ile cumhuriyet sonrası dönemin genel müzik politikalarının halk çalgılarının öğretimi üzerindeki yadsınamaz etkilerine göz atmak gereklidir. Bu bağlamda, bağlamanın sahip olduğu materyallerin niteliği ve niceliği yönünden oldukça erken/genç sayılabilecek bir evrede olduğunu kabul etmek gerekir. Dolayısıyla mevcut materyallerin değerlendirmeleri yapılırken, tüm bu bahsi geçen durumların, bağlama çalgısının öğretimindeki tarihi arka planının ve materyallerin hazırlandıkları dönem şartlarının mutlaka göz önüne alınması gerekmektedir.

Bağlama çalgısının öğretim materyallerinin sayısının geçmişe nazaran giderek artmasının olumlu bir gelişme olarak öğretim süreçlerine yansıdığı görülmektedir fakat materyallerin niteliklerinin çeşitli açılardan incelendiği bilimsel araştırmalar göstermiştir ki bu hususta bazı sorunlar da bulunmaktadır. Bu sorunlardan bazıları, 'yazılı materyal olarak kullanılan notalardaki yazılış-çalınış farkına ilişkin eksiklikler, transkripsiyonlardaki eksiklik ve yanlışlıklar, çalgıya özgü hazırlanması gereken notaların daha çok vokal orijinli hazırlanması, notalarda ekseriyetle düzen tavır dinamik tempo işaretlerine ilişkin mefhumların bulunmaması' şeklinde sıralanır (Özdek, 2015, s. 36). Bağlama çalgısına yönelik hazırlanan yazılı öğretim materyallerinin niteliklerinin sorgulandığı oldukça çok sayıda bilimsel

araştırmada (Ekici 2006; Kaya, 1993; Tarım, 2008) materyallerin çalgı öğretiminden ziyade türkü öğretimini merkeze almalarının getirdiği sorunlara odaklanıldığı görülür. Bu durum, ilgili materyallere yöneltilen önemli eleştiriler arasındadır. Nitelik açısından dile getirilen olumsuz durumlara ilişkin tespitlere materyallerin sayıca tatmin edici seviyede olmaması eklenmektedir (Akçalı, 2012; Tarım, 2008). Ayrıca, özellikle bozuk ve bağlama düzeni haricinde kalan ana ve tali düzenlere yönelik mevcut materyal sayısının ve niteliğinin yeterli olmadığına ilişkin çalışmalar (Gereken, 2020a; Gereken & Özdek, 2020) da bulunmaktadır. Öğretim materyallerinin eğitimin genel metodolojik, sistematik, taksonomik ilkeleri ve öğrenci merkezli eğitimin temel kaideleri doğrultusunda yeterli nitelikleri taşımadığı yönünde çok sayıda doğrudan-dolaylı eleştiri ve tespitin yer aldığı çalışmaların sayısı oldukça fazladır (Akçalı, 2012; Atılğan, 2000; Işıldar, 2004; Koç, 2005; Özbek, 1988; Özdek, 2015; Şen, 1998; Tarım, 2008). Egzersiz ve etütlerin üretilmesinin ve doğru kullanımının öneminin vurgulandığı bu içerik araçlarının eserler ve türkülerle birlikte işe koşulması gerektiği yönündeki bazı çalışmalar da (Sözen, 2002; Tarım, 2008; Türkoğlu, 2005) bulunmaktadır.

Öte yandan, bazı metotların içerik (Asiltürk, 2009), bazı metotların çalgı eğitimi (Işıldar, 2004) ve bazı yazılı araçların lisans düzeyindeki bağlama öğretimine uygunlukları açısından irdelendiği (Güneş, 2017) çalışmaların yanı sıra, bağlama öğretimine ilişkin belli bir metodu ya da metotları karşılaştırmalı yöntemle (Kaya, 1993), çeşitli değişkenler aracılığıyla (Akçalı, 2012; Koç, 2005) ve hedefler-hedef davranışlar ilişkisi doğrultusunda (Dalak, 2018) irdeleyen araştırmalar da bulunmaktadır. Kaya (2019)'nın bağlama için hazırlanmış materyaller arasında etüt ve egzersiz gibi içerik araçlarının yoğunlukla kullanıldığı çalışmaları irdelediği araştırmasının yanı sıra Tarım'ın temel bağlama öğretimi için hazırladığı egzersiz ve etütleri üretirken bazı metotları da incelemeye tabi tuttuğu tezi (Tarım, 2008) materyallerin egzersiz ve etütler gibi yardımcı araçlar nezdinde değerlendirilmesine ışık tutmaktadır. Akdağ'da (2016), bağlama eğitimi verilen kurumlarda bağlama metotlarının kullanılma durumlarını incelediği çalışmasında çarpıcı veriler elde etmiştir. Son dönemde ise bağlama çalgısının öğretimine ilişkin materyallerin nicel ve nitel özelliklerinin daha analitik, derinlemesine ve bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu materyallerin barındırdıkları terim ve simgelerin bağlama eğitiminde kullanımı (Başbuğ, 2020) ve bu materyallerde yer alan nüans ve dinamik işaretlerinin belirlenmesi (Sungur, 2019) gibi konulara yoğunlaşan çalışmalar bunlardan birkaçıdır.

Araştırmanın Amacı

Düzenler konusuna ilişkin ise literatürde birçok çalışma (Açın, 1992; Gereken, 2020a; Yılmaz, 2015; Ünal, 1974; Ünal, 2000) yer almaktadır. Fakat bu literatürün, yazılı öğretim materyalleri boyutunun, geleneksel müziklerimizin telli çalgılarının önemli bir potansiyeli ve bağlamanın/sazın köklü bir icra pratiği olan 'düzenler' perspektifinde incelenmemiş olması bu çalışmayı gündeme getirmiştir. Bu çalışma vesilesiyle, araştırmacılara belirlenen yazılı öğretim materyalleri örneklemini dahilinde 'düzen' temelli bir sorgulamaya dayanan kapsamlı, yol gösterici veriler sunmak ve yeni materyallerin hazırlanmasında daha nitelikli bir sürecin oluşabilmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, araştırmanın temel hareket noktası bağlama çalgısının yazılı öğretim materyallerinin, bağlama icrasındaki düzen kavramı çerçevesinde sahip olduğu niteliklerdir ve aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Düzen, düzen verme, düzen çeşitliliği gibi kavram ve olgular yazılı öğretim materyallerinde ne ölçüde yer almaktadır?
2. Materyaller hitap ettikleri tel düzenleri açısından nasıl bir dağılım göstermektedir? Materyal sayısı bakımından hangi tel düzeni daha fazla ön plana çıkmaktadır?
3. Materyaller, içeriklerinde barındırdığı farklı düzenler noktasında nasıl sınıflandırılabilir? Tek bir düzene hitap edenlerle karma tipte düzenlere hitap edenler arasında nasıl bir orantı vardır?

4. Yazılı eğitim materyallerinde yer alan egzersiz, etüt, eser ve türküler gibi içerik araçları düzenler bakımından incelendiğinde ne gibi özellikler taşımaktadır?
5. Yazılı eğitim materyallerinde hitap edilen düzenlerin aktarımında kullanılan görsel argümanların taşıdığı özellikler nelerdir?
6. Yazılı eğitim materyallerinde düzen kavramının/olgusunun aktarımında benimsenen terminolojilere ilişkin veriler nasıl şekillenmektedir?
7. Materyallerin hitap ettiği tel düzeni ile hedef kitle olarak odaklandığı seviye arasında nasıl bir ilişki vardır?

Araştırma, örneklem olarak belirlediği elli adet YÖM'ün nitelikleri üzerinden düzenler perspektifinde veriler elde ederek, alandaki eksiklik, yetersizlik ve yanlışlıklara dikkat çekmeyi amaçlamakta, bu yönüyle öncelikle öğretim materyali üreticileri ya da adayları olmak üzere ilgilileri için mevcut duruma ilişkin ilginç ve detaylı ipuçları vermektedir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma bir doküman incelemesidir. 'Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir' (Wach, 2013'ten akt. Kiral, 2020, s. 173) ve 'araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar' (Yıldırım & Şimşek, 2005, s. 187).

Örneklem

Araştırmanın evrenini bağlama çalgısı için hazırlanmış yazılı eğitim öğretim materyalleri, örneklemini ise bunlar arasından rastlantısal seçilmiş elli adet öğretim materyali oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Belirlenen örnekleme ilgili verilerin toplanmasında kullanılan 'materyal değerlendirme formu' araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Düzen kavramı, düzen çeşitliliği, düzen içeriği, görsel araçlar-düzen ilişkisi, düzen ve öğrenci seviyesi ilişkisi gibi noktalara odaklanan formun her bir inceleme başlığında 1 ile 4 inceleme sorusu yer almaktadır.

Tablo 1.

Materyal Değerlendirme Formu

Materyal Değerlendirme Formu

Materyalin künyesi: ...

Sıra	İnceleme Başlığı	İnceleme sorusu	Açıklamalar
1	Düzen kavramı	Çalışmanın giriş kısmında 'düzen' kavramına ilişkin bilgiler verilmekte midir?	
2		Çalışma düzen çeşitliliğinden okuyucuyu haberdar etme amacı taşımakta mıdır?	

3	Düzen Verme	Çalgıya düzen verilmesine (akort edilmesine) dair açıklayıcı bilgiler verilmiş midir?
4		Çalışma, içinde barındırdığı düzen/düzenlere ilişkin açıklayıcı bilgiler sunuyor mu?
5	Çalışmanın kapsadığı düzenler	Çalışma ismen hangi düzene/düzenlere hitap etmektedir?
6		Çalışma kaç sayıda düzene hitap etmektedir? Tekli yapıda mıdır, karma yapıda mıdır?
7		Çalışmanın içinde yer alan egzersiz, etüt ve eser notalarının her birinde hangi düzene ait olduğu belirtilmekte midir?
8	İçerik araçları	Çalışmada düzenin öğretiminde en çok hangi içerik araçlarından faydalanmıştır? (Egzersiz/ etüt/eser/ türkü vs.)
9		Çalışmanın barındırdığı düzenin/düzenlerin gösteriminde hangi görsel araçlar (görsel, porte, resim, çizim, fotoğraf, şekil vs.) kullanılmıştır/kullanılmamıştır?
10	Görsel detayların kullanımı	Çalışmada kullanılan görsellerde ve notalarda pozisyon bilgisi, tel-parmak numaraları, perde yerleri, nota-ses karşılıkları gibi teknik detaylar yer almakta mıdır?
11		Çalışmada, düzen kavramının makam-ayak-dizi ve ton gibi kavramlarla ilişkilendirilme durumu nasıldır?
12		Çalışmada düzenin nasıl yapılacağına ilişkin bilgilendirmede, bağlamanın/sazın aktarımlı bir çalgı olduğuna değinilmiş midir?
13	Düzen-Seviye/Grade ilişkisi	Çalışma hitap ettiği düzen/düzenler ile bağlama öğretiminde hedef kitle olarak hangi seviyeye odaklanmıştır?

Uygulama/İşlem/Süreç

Literatür taraması ve ulaşılabilirlik yoluyla elde edilen elli adet YÖM'ün matbu hallerine erişildikten sonra geçerlik ve güvenilirlik işlemleri tamamlanan form aracılığıyla örneklemin tamamı, form maddeleri ışığında incelenmiştir. İnceleme esnasında, Miles ve Hubermann'ın (1994) görüş birliği ve ayrılığı formülü kullanılmıştır.

Geçerlik, Güvenirlik ve Etik

Materyal değerlendirme formunun araştırmacı tarafından hazırlanan taslağı uzman görüşleri alındıktan sonra revize edilmiş, Form içeriğinde yer alan maddelerin, bağlama eğitimi alanında uzman iki doçent tarafından sayı ve içerik yönünden incelenerek geçerlik ve güvenilirlik kontrolleri yapılmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda son hali verilen form aracılığıyla elde edilen nitel ve nicel veriler okuyucuya yorumlanarak ve tablolaştırılarak sunulmuştur. ve örnekleme yer alan materyallerin 6 inceleme başlığında incelenmesi kararlaştırılmıştır. Yapılan bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Etik Kurul Belgesi: Araştırma doküman analizi yoluyla verilerini topladığından etik kurul belgesi gerektirmemektedir.

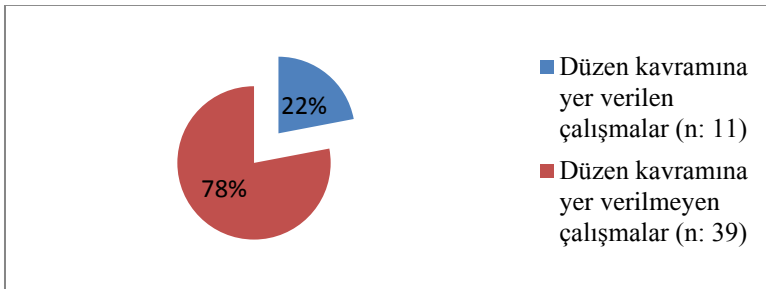
Verilerin Analizi

Doküman analizi sürecinde, orijinaliği kontrol edilen örneklem eserleri, detaylı ve derinlemesine incelenmiş gerçekleştirilen içerik analizi sonrasında elde edilen veriler sayısallaştırılarak ve yüzde, frekans gibi nicel birimlerle ifade edilmiştir. “İçerik analizi veriden onun içeriğine ilişkin tekrarlanabilir ve geçerli sonuçlar çıkarmak üzere kullanılan bir araştırma tekniğidir” (Krippendorff, 1980, s. 25).

Bulgular

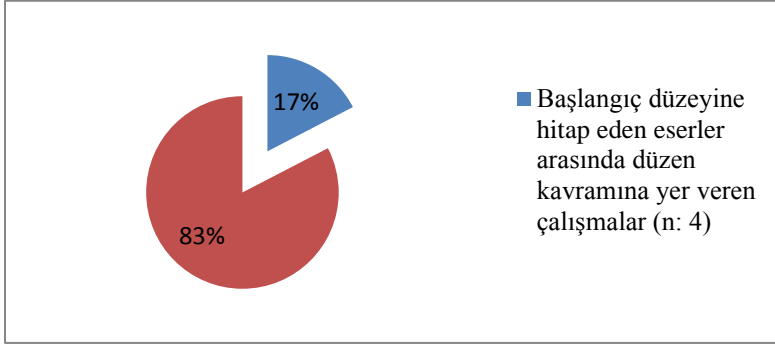
Düzen, Düzen Verme, Düzen Çeşitliliği Gibi Kavram ve Olguların Yazılı Eğitim Materyallerindeki Yerine İlişkin Bulgular

‘Düzen’in ne anlama geldiğine ilişkin herhangi bir metin, tanım ya da tarif gibi açıklamaların örneklemdeki çalışmalarda ne ölçüde yer aldığı yanı sıra, bağlama çalgısının sahip olduğu düzenlerin sayıca fazlalığına/çeşitliliğine dair işaret ve ipuçlarının olup olmadığına dair yapılan inceleme sonucunda aşağıdaki grafiklerde gösterildiği üzere, çalışmaların önemli bir kısmında (n: 39) ‘düzen’ kavramının açıklanma gereği duyulmadığı az sayıdaki (n: 11) çalışmada ise kavrama ilişkin bilgilerin aktarıldığı görülmüştür.

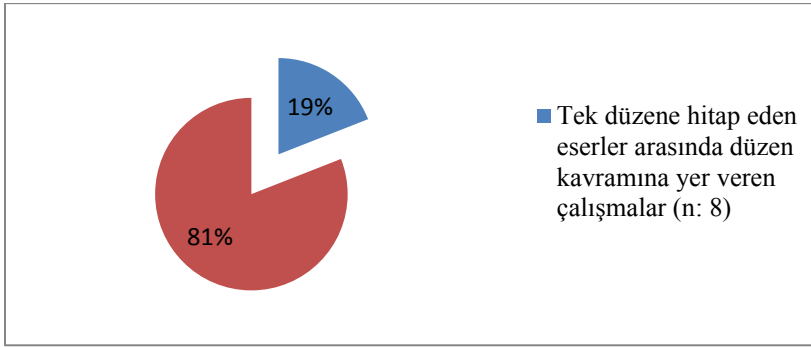
Şekil 1. Düzen kavramına yer veren ve vermeyen materyallerin birbirine olan oranı

Başlangıç seviyesi çalışmalarda düzen kavramının varlığına ilişkin tarama sonucunda ise aşağıdaki grafikte yer alan verilere erişilmiştir. Başlangıç düzeyine hitap eden eserlerin (n: 23), %83’lük bir kısmının bu kavrama yer vermediği belirlenmiştir:

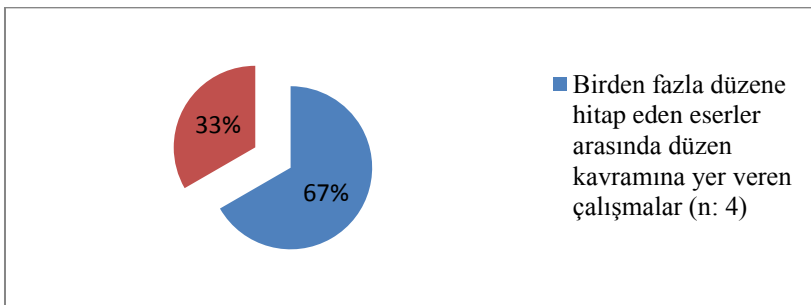
Şekil 2. Başlangıç düzeyine hitap eden eserlerin düzen kavramına yer veriş

Tek düzenli ve karma düzenli çalışmalarda düzen kavramının sorgulanmasına ilişkin yapılan taramada ise tek düzene hitap eden çalışmaların (n: 42) %81'lik bölümünün düzen kavramına yer vermediği (n: 34), %19'luk bölümünde (n: 8) ise bu kavramın yer aldığı tespit edilmiştir:

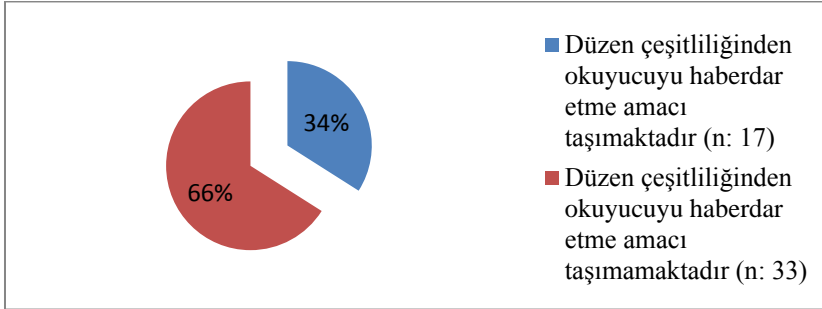
Şekil 3. Tek düzene hitap eden materyallerin düzen kavramına yer vermesi

Birden fazla düzene hitap eden çalışmalarda (n: 6) ise eserlerin (n: 42) %67'lik bölümünün düzen kavramına yer verdiği (n: 4), %33'lük bölümünde (n: 2) ise kavramın yer almadığı tespit edilmiştir:

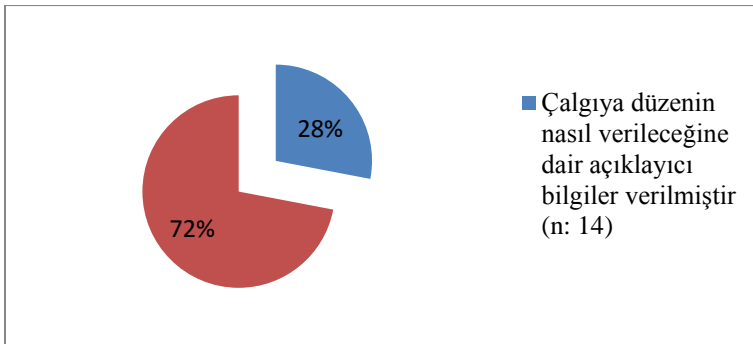
Şekil 4. Birden fazla düzene hitap eden materyallerin düzen kavramına yer vermesi

Çalışmaların hitap ettiği düzen/düzenler haricinde, bağlama çalgısında birçok farklı düzenin de olduğuna dair belli ipuçlarını ilgisine aktararak bağlamadaki/sazdaki düzen çeşitliliğine ne denli yer verdiğinin belirlenmesi amacıyla yapılan alt taramada ise eserlerin,%34'lük bir kısmının (n: 17) farklı düzenlere ismen değindiği, %66'lık bir kısmının (n: 34) ise düzen çeşitliliğine değinmediği belirlenmiştir.

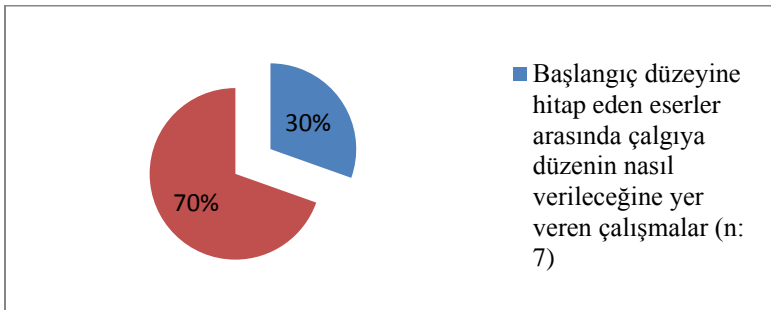
Şekil 5. Materyallerde düzen çeşitliliğinden okuyucuyu haberdar etme amacı

Çalışmalarda çalgıya düzenin nasıl verileceğine (akort) dair detayların yer alıp almadığına ilişkin yapılan taramada, eserlerin %72'lik kısmında (n: 36) bu bilginin yer almadığı, geri kalan (n: 14) %28'lik kısmında ise bu detaylara değinildiği tespit edilmiştir:

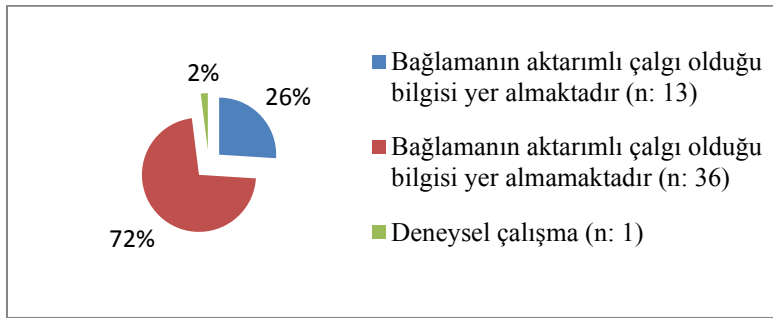
Şekil 6. Materyallerde çalgıya düzenin verilmesine ilişkin açıklayıcı bilgiler

Başlangıç seviyesine hitap eden çalışmaların ise %70'lik kısmında çalgıya düzen verilmesine ilişkin detayların yer almadığı belirlenmiştir.

Şekil 7. Başlangıç düzeyine hitap eden çalışmalar arasında çalgıya düzen verme

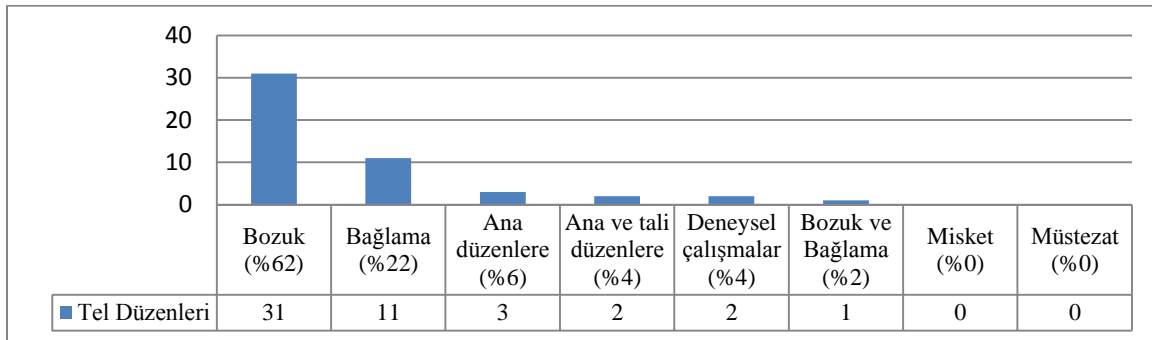
Örneklem dâhilinde yer alan çalışmalarda bağlamanın/sazın aktarımlı bir çalgı olduğuna değinilip değinilmediğine ilişkin yapılan taramalarda, örneklemin %72'lik kısmında (n: 36) bu bilginin olmadığı, %26'lık bölümünde (n: 13) ise aktarımlılık hususuna değinildiği saptanmıştır:

Şekil 8. Materyallerde bağlamanın aktarımlı çalgı olma özelliğine temas

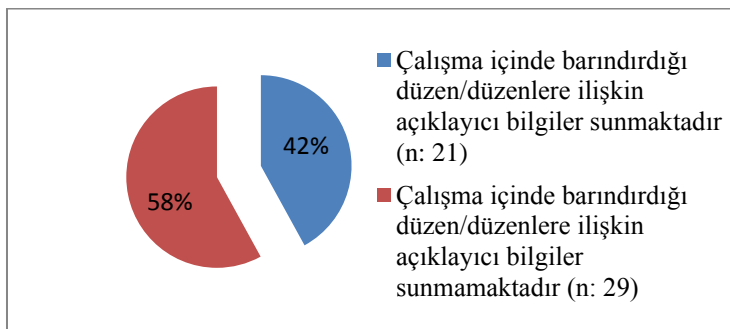
Materyallerin Hitap Ettikleri Tel Düzenleri Açısından Sahip Oldukları Dağılımın Belirlenmesine İlişkin Bulgular

Örnekleme yer alan çalışmaların (n: 50) %62 gibi önemli bir bölümü (n: 31) bozuk düzenine hitap etmektedir. Bozuk düzenine hitap eden bu çalışmaları, bağlama düzenine odaklanan materyaller (n: 11) %22'lik bir oranla takip etmektedir. Diğer düzenlere de hitap eden çalışmaların toplamının sadece %10'luk bir paya sahip olduğu belirlenmiştir.

Şekil 9. Materyallerde yer alan düzenlerin birbirine oranları

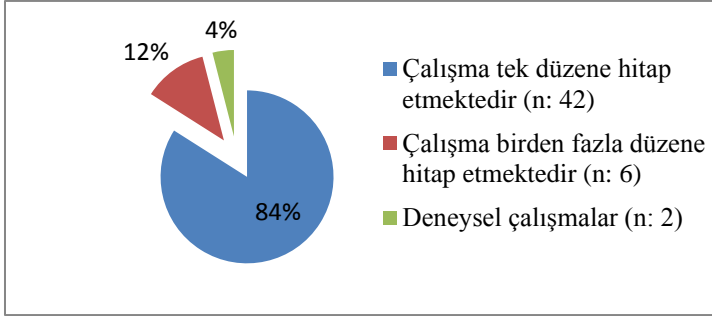
Çalışmanın içinde barındırdığı düzene/düzenlere ilişkin açıklayıcı bilgileri ne denli sunduğunun belirlenmesine ilişkin yapılan taramada, örneklem eserlerinin (n: 50) %58'inin (n: 29) odaklandığı/hitap ettiği tel düzenine dair bilgileri muhatabına aktarmayı tercih etmediği görülmüştür. %42'lik kısımda ise bu bilgiler yer almıştır.

Şekil 10. Materyallerin barındırdıkları düzene/düzenlere ilişkin bilgiler sunması

Materyallerin İçeriklerinde Barındırdığı Farklı Düzenler/Düzen Sayısı Noktasında Sınıflandırılması

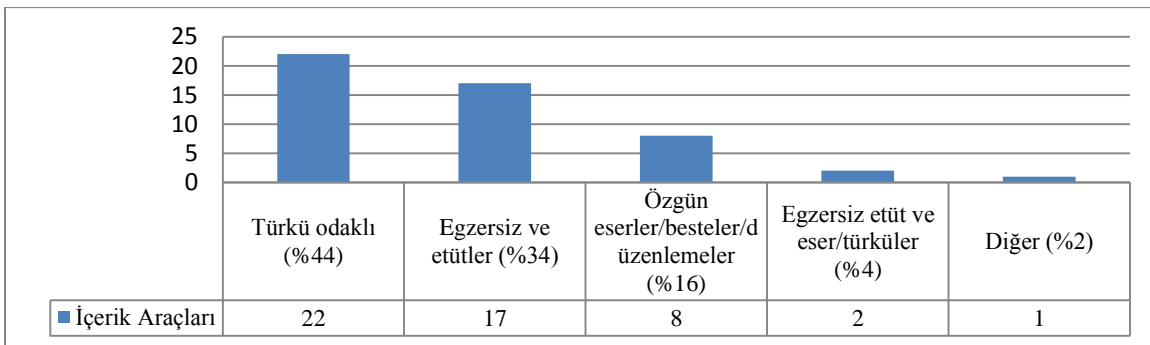
Örneklem dâhilinde yer alan çalışmaların %84'ü (n: 42) tek bir düzene, çalışmaların %12'si (n: 6) ise birden fazla düzene hitap etmektedir. Düzen açısından tekli yapıda olanlar, karma yapıda olanlara nazaran oldukça baskındır.

Şekil 11. Hitap ettiği düzen sayısına göre materyaller

Yazılı Eğitim Materyallerinde Yer Alan İçerik Araçlarının Düzenler Bakımından İncelenmesine İlişkin Bulgular

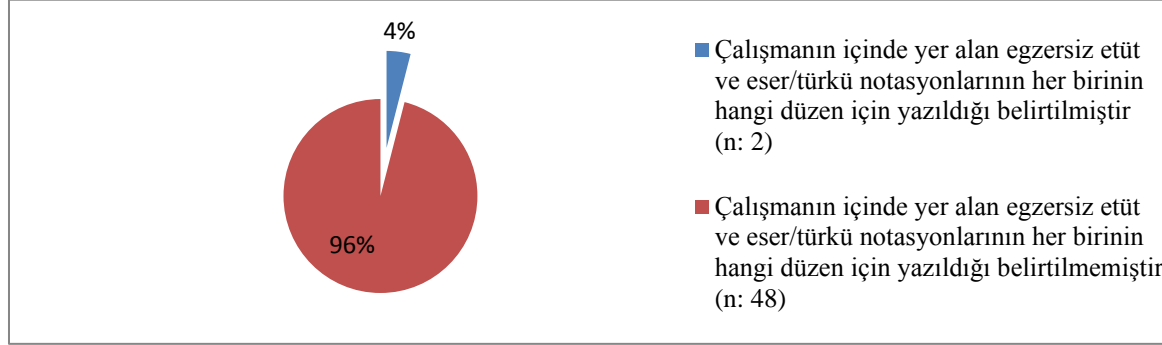
Bağlama çalgısının yardımcı yazılı öğretim materyallerinde yer alan içerik araçlarını (egzersiz, etüt, eser ve türküler) düzenler bakımından incelediğimizde, nicel açıdan türkü odaklı yapının baskın şekilde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Türkü odaklı çalışmalar (n: 22) %44 gibi oldukça yüksek bir oranla ilk sırada yer almaktadır. Türkü odaklı çalışmaları ise egzersiz ve etütler (n: 17) %34'lük bir oranla takip etmektedir. Bunların yanı sıra, özgün eserler besteler düzenlemeler (n: 8), türkü örneklerinin de yer aldığı egzersiz ve etütlerle desteklenmiş çalışmalar (n: 2) ve diğerleri (n: 1) yer almaktadır.

Şekil 12. Materyallerde baskın kullanılan içerik araçları

Öte yandan, çalışmada yer alan içerik araçlarının her birinin notasında hangi düzene ait olup olmadığının belirtilmesi durumu, örnekleme yer alan materyaller sınırlığında pek alışıldık bir durum olarak gözükmemektedir. Çalışmada yer alan içerik araçlarının her birinin notalarında yer alan hangi

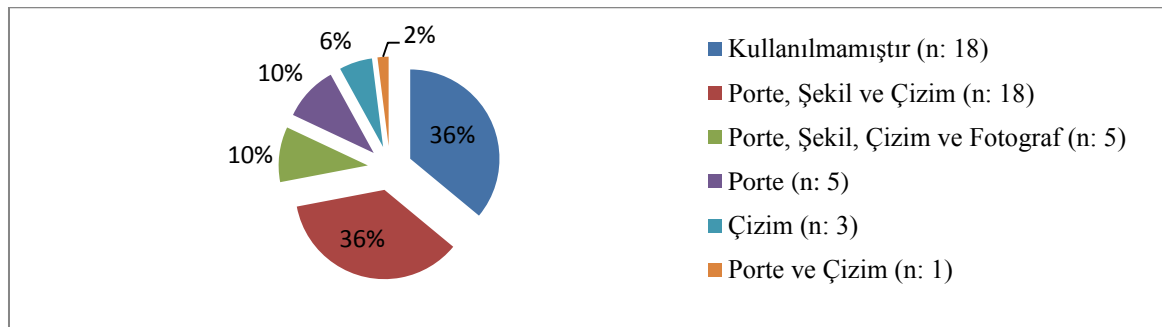
düzende çalınması gerektiğini gösteren ibare, ifade ve işaretler, eserlerin sadece %4'lük bir kısmında (n: 2) yer almaktadır. Çalışmaların %96'lık bir kısmında (n: 48) bu durum yer almamaktadır.

Şekil 13. Materyallerin içerik araçlarının düzenlerine ilişkin bilgilerin verilmesi

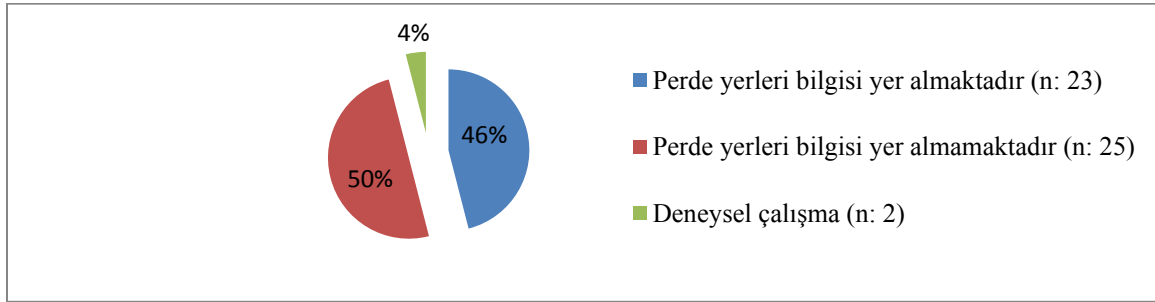
Yazılı Eğitim Materyallerinde Hitap Edilen Düzenlerin Aktarımında Kullanılan Görsel Argümanların Özelliklerine İlişkin Bulgular

Materyallerde ilgili düzenin/düzenlerin anlatımında/aktarımında kullanılan çalışmalarda yer alan görsel araçlarla ilgili taramada, çalışmaların %36'lık bir kısmında bu araçların kullanılmadığı, kullanılanlarda ise daha çok porte, şekil, çizim ve fotoğraf gibi yardımcı görsel araçların kullanımının daha çok ön plana çıktığı görülmüştür. Bahsi geçen bu görsel araçlar genellikle birbirine kombinlenerek (%46) okuyucuya sunulmuştur. Düzenlerin aktarımında kullanılan bu görsel araç kombinlerinden en baskını, %36'lık bir oranla "Porte, şekil, çizim" (n: 18) dir. Bu kombini "porte, şekil, çizim ve fotoğraf" (n: 5) %10'luk bir payla takip etmekte, ardından aynı yüzdilik oranla sadece porte kullanımının yer aldığı materyaller (n: 5) gelmektedir.

Şekil 14. Materyallerde hitap edilen düzenlerin aktarımında görsel kullanımı

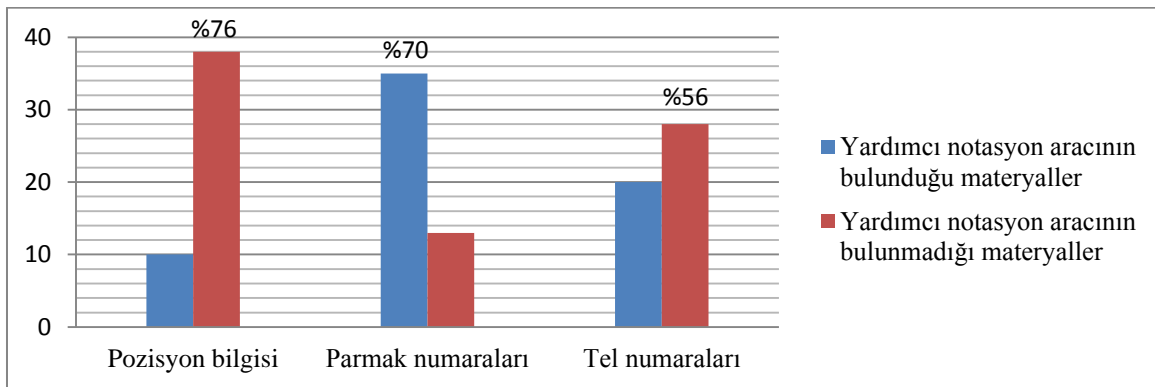
Öte yandan materyallerde bağlamdaki/sazdaki 'perde yerleri'nin nota/ses karşılıklarının okuyucuya aktarılmasında kullanılan görsel araçlara ilişkin yapılan taramada, perde yerlerinin görsel araçlarla desteklenerek aktarıldığı çalışmalarla; perde yerlerine ve perde yerlerinin görsel araçlarla aktarımına değinmeyen çalışmaların birbirine olan oranlarının yakın olduğu görülmüştür. Bu bilgiye materyallerin (n: 50), %50'lik kısmında (n: 25) yer verilmemiş, %46'lık kısmında (n: 23) ise değinilmiştir.

Şekil 15. Materyallerde perde yerleri bilgisinin yer alması

Yazılı Öğretim Materyallerinde Hitap Edilen Düzenlerin Aktarımında Kullanılan Yardımcı Notasyon Araçlarına İlişkin Bulgular

Bağlama çalgısının sapı tutan el çerçevesindeki pozisyon yaklaşımlarının materyallere olan yansımaları incelendiğinde, pozisyon bilgisinin materyallerin %76'lık kısmında (n: 38) yer almadığı, %20'lik kısmında (n: 10) ise bu bilginin bulunduğu tespit edilmiştir. Materyallerin önemli bir kısmı (n: 35) parmak numaralarına sahiptir (%70). %26'lık kısımda ise bu bilginin yer almadığı görülmüştür. Tel numaraları ise materyallerin yarısından fazlasında kendine yer bulmuştur (%56). Geri kalan kısmında (n: 20) ise tel numaraları yer almamıştır.

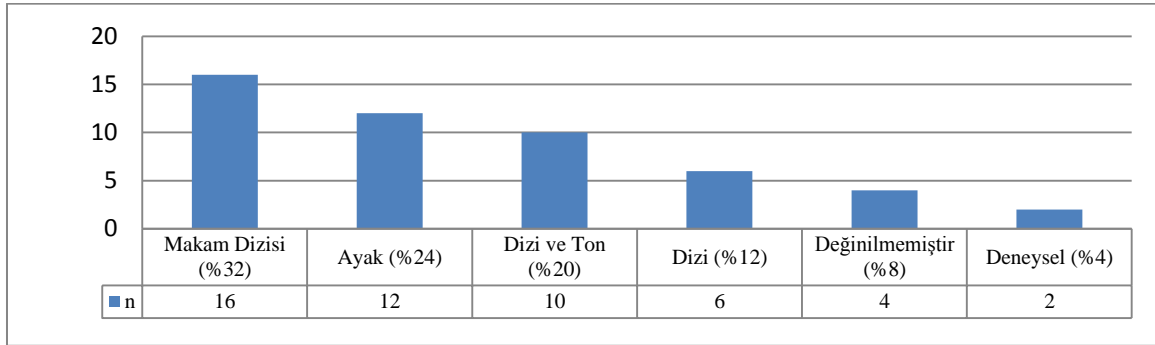

Şekil 16. Materyallerde yardımcı notasyon araçlarının varlığı

Yazılı Eğitim Materyallerinde Hitap Edilen Düzenin/Düzenlerin Öğretiminde/Aktarımında Benimsenen Terminolojilere İlişkin Bulgular

Yazılı öğretim materyallerinde düzen olgusunun aktarımında melodik unsurların açıklanmasında tercih edilen terminolojik kavramların belirlenmesine ilişkin yapılan taramada, materyal sahiplerinin daha çok 'Makam dizisi' (n: 16) kavramını benimsedikleri, bu kavramı 'ayak' (n: 12) kavramının takip ettiği belirlenmiştir. 'Dizi ve ton' (n: 10) ile 'dizi' (n: 6) kavramlarının makam dizisi ve ayak kavramlarına göre daha az yoğunlukta kullanıldığı görülmüştür.

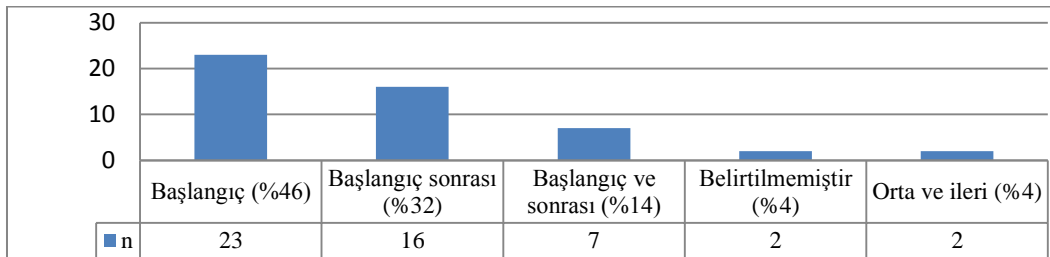

Şekil 17. Materyallerde düzenin aktarımında tercih edilen terminolojik kavramlar

Materyallerin Hitap Ettiği Tel Düzeni İle Hedef Kitle Olarak Odaklandığı Seviye Arasında Nasıl Bir İlişki Vardır Alt Problemine İlişkin Bulgular

Öncelikle materyallerin hitap ettikleri öğrenci seviyeleri incelendiğinde, çalışmaların (n: 50) yarıya yakınının (n: 23) %46'lık bir oranla başlangıç seviyesine yönelik olduğu, bu grubu başlangıç sonrası ikinci aşama olarak nitelendirebileceğimiz bir seviyeye hitap edenlerin (n: 16) %32'lik bir oranla takip ettiği belirlenmiştir. Bu çalışmaları sırasıyla, başlangıç ve sonrası düzeye hitap eden çalışmalar (n: 7) %14'lük bir oranla, orta ve ileri seviyeye hitap eden çalışmalar (n: 2) %4'lük bir oranla izlemiştir.

Şekil 18. Materyallerin hitap ettikleri öğrenci seviyeleri

Çalışmaların hitap ettiği seviyeler özelinde ise, hangi seviye çalışmaların hangi tel düzenine/tel düzenlerine yönelik hazırlandığı hususunda elde edilen veriler aşağıda tablolaştırılarak sunulmuştur:

Tablo 2.

Materyallerin Hedef Öğrenci Kitlelerinin Seviyeleri İle Hitap Ettikleri Düzenler Arasındaki İlişki

Hedef kitlenin seviyesi	Hitap edilen düzenler			
	Düzen 1	Düzen 2	Düzen 3	
Başlangıç (n: 23)	Bozuk (%56,2)	Bağlama (%34,8)	Diğer (%9)	

Başlangıç sonrası (n: 16)	Bozuk (%75)	Diğer düzenler (%18,7)	Bağlama (%6,3)
Başlangıç ve sonrası (n: 7)	Bozuk (%57,1)	Bağlama (% 28,8)	Ana düzenler (%14,1)
Orta ve ileri (n: 2)	Bozuk (%50)	DeneySEL (%50)	-

Başlangıç seviyesine hitap eden çalışmaların %56,2'lik kısmı bozuk düzenine, %34,8'lik kısmı bağlama düzenine yönelik hazırlandığı, başlangıç sonrası çalışmalarda ise bozuk düzeni oranının oldukça yükseldiği (%75) görülmüştür. Başlangıç ve sonrası seviyeye hitap eden çalışmaların %57,1'inin orta ve ileri seviyeye hitap eden çalışmaların ise %50'sinin bozuk düzenine hitap ettiği tespit edilmiştir.

Bağlama düzenine hitap eden çalışmaların ise daha çok başlangıç seviyesi eserlerde (%34,8) sonrasında ise başlangıç ve sonrası seviyeye hitap eden çalışmalarda (%28,8) rastlanmaktadır. Ana düzenler arasında yer alan misket ve müstezet gibi diğer düzenlere ise doğrudan odaklanan bir çalışmanın bulunmadığı belirlenmiştir. Bu ana düzenler, başka düzenlerin arka planında ya da düzenlere/düzen çeşitliliğine ilişkin genel bilgilerin verildiği çalışmalarda kısa bölümler olarak tanıtılmakla yetinilmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırmada elde edilen veriler neticesinde, örneklemdaki çalışmaların önemli bir kısmında (n: 39) 'düzen' kavramı için açıklama gereği duyulmadığı görülmüştür. Özellikle başlangıç düzeyine hitap eden çalışmalarda büyük oranda çalışma sahiplerinin 'düzen'in ne olduğuna dair kısa açıklama, tarif ve tanıma/tanımlara yer vermemesi irdelenmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmıştır. Başlangıç seviyesine hitap eden çalışmalara nispeten başlangıç seviyesi sonrasında hitap eden çalışmalarda düzen kavramının yer almamasının, öğrencinin seviyesi gereği düzen kavramına ilişkin bilişsel ve psikomotor becerilerin artık öğrencinin hazırbulunuşluk özellikleri arasında yer aldığına odaklanan bazı yazar ön kabulleri ile doğrudan bağlantılı olduğu düşünülebilir. Fakat başlangıç düzeyine hitap eden çalışmalar için bahsi geçen bu durum oldukça dikkat çekicidir.

Bu durumla, tek düzene ve birden çok düzene hitap eden çalışmalar arasında düzen kavramına yer verme yönünden anlamlı bir fark vardır. Çalışmada yer alan düzen sayısı -başka bir deyişle çalışmanın hitap ettiği düzen sayısı- arttıkça düzen kavramının çalışmalarda kendine yer bulma oranı da artmaktadır. Fakat tek düzene hitap eden çalışmalar için bu durum pek geçerli gözükmemektedir. Bağlama çalgısı, çalım imkânları, teknikleri, tını ve çokseslilik kapasitesi gibi zengin özelliklerinin yanı sıra 'çok düzenli' bir çalgı oluşu ile de dikkat çeker. Bu çok düzenlilik potansiyelinin varlığının bir bakıma üretilen yazılı materyallere olan yansımaları betimlemek için materyallerde düzen çeşitliliği olgusunun yer alıp almadığına ilişkin yapılan taramada, örneklemden yer alan çalışmaların sadece yaklaşık üçte birlik kısmının düzen çeşitliliğine değinmesi önemli bir eksikliğe işaret etmektedir.

Çalgıya düzenin nasıl verileceği (akort) hususunda, örneklemden yer alan eserlerin çoğunluğunun (%72) bu noktaya değinmediği belirlenmiştir. 'Düzen verme'nin, bağlama çalgısında öğrenme seviyeleri göz önüne alındığında, daha çok başlangıç seviyesi ile ilişkili olduğu göz önüne alınırsa,

başlangıç seviyesi için hazırlanan eserlerde düzenin nasıl verileceğine (akort) ilişkin detayların yer alması nispeten daha çok önem kazanır. Bu açıdan elde edilen veriler incelendiğinde de, çalgıya düzenin nasıl verileceğine ilişkin detaylara yer vermeyen çalışmaların yer verenlere oranla daha baskın olduğu belirlenmiştir. Bu durumun, daha çok usta-çırak ilişkisi ile gerçekleştirilmeye devam edilen bağlama öğretiminde, çalgıya düzen verme işinin özellikle başlangıç aşamasında tamamen öğretici tarafından üstlenilmesiyle ve öğrenciye düzen verme becerisinin kazandırılmasının, başlangıç seviyesi hedef davranışlarının kazanılma sırasına göre daha sonlara bırakılmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Her halükarda, başlangıç seviyesi becerileri arasında yer alan 'çalgıya düzen verebilme' becerisinin, yine bu seviye için hazırlanan yazılı materyallerde yer alması katkıları sunabilir.

Genelde üretilen bağlama öğretim materyallerinin oldukça büyük bir kısmının bozuk düzenine, çalışmaların genelini göz önüne aldığımızda ise bozuk ve bağlama düzenlerine odaklandığı (Gerekten, 2020; Gerekten & Özdek, 2020) bilinmektedir. Çalışmamız örnekleminin sunduğu nicel veriler de bu yöndedir. Araştırma bulguları, bağlama ve bozuk düzenleri haricindeki düzenlere hitap eden çalışmaların ve birden fazla düzene hitap eden çalışmaların tamamı, sadece bozuk düzenine ya da bağlama düzenine hitap eden çalışmalarla nicel açıdan kıyaslandığında, bu iki ana düzen haricindeki düzenlerin oldukça geri planda kaldığını göstermektedir. Bozuk ve bağlama düzenlerinin yanı sıra diğer ana düzenler arasında yer alan misket ve müstezat düzenlerine yönelik doğrudan hazırlanmış materyallerin bulunmaması alanyazında işaret edilen önemli eksiklikler arasındadır (Gerekten, 2020; Gerekten & Özdek, 2020). Bu nokta ile bağlantılı olarak, çok düzenli bir çalgının düzenlerinin politize edildiği başka bir deyişle başlıca birkaç düzenin her birine müzikopolitik kimlikler biçilerek düzene/düzenlere bir çeşit 'mücadele' aracı rolü biçildiği bilinmekte (Öztürk, 2012) bu durumun yankı bulduğu çeşitli kurumsal-toplumsal platformlar ile özellikle medyatik-sanal icra ortamlarındaki örneklerde icraların çoğu zaman bağlama düzenine indirgenerek sergilendiğine şahit olunmaktadır. Yanı sıra, La eksenli nota yazımı ile bozuk düzeninin uyumunun ve Radyo icralarındaki bozuk düzen hakimiyetinin de materyallere olan etkisinin yadsınmaması gerekir. Bu tek tipleşmenin, bu çalgının öğretiminde kullanılmak için hazırlanmış materyallerde rastlanan bir ana düzene ya da birkaç yaygın düzene indirgemeci yaklaşımlarla bağlantılı olduğu tahmin edilmektedir.

Öte yandan bağlama çalgısının materyallerinin incelenmesine odaklanan birçok çalışmada elde edilen bulgularla paralel olarak ulaşılan bir başka veri, çalışmaların genelde 'türkü' odaklı bir yapıda olmaları, çalgı öğretimini sadece türküleri araç olarak kullanan ya da çalgı öğretimini türkü öğretimi ile sınırlandıran/eşleştiren bir öğretim karakterine sahip olmaları olmuştur. Bu çalgının öğretim materyalleri arasında, çalgıyı çaldırmaktan ziyade türküyü çaldırmaya dönük, taksonomiden uzak sayılabilecek nitelikte hazırlanmış çok sayıda materyalin sahip olduğu bilinen bir durumdur. Çalışmanın örneklem materyalleri çerçevesinde de, bu baskın durum kendisini korumakta, düzenin kendine has pratiklerinden, tını farklılarına, düzenin imkân tanıdığı parmak kombinasyonlarından, düzenin yaygın pozisyonlarına kadar birçok potansiyelden ziyade 'türkü'yü öğretmeye dayalı yaklaşımlarla üretilen materyallere daha çok rastlanıldığı tespit edilmiştir.

Öğretim süreçlerinde kullanılan görsel araçların, öğrencinin öğrenme hızını arttırdığı bilinmektedir. Örneklem materyallerde ise düzenlerin aktarımında görsel araçların kullanımı hususu irdelendiğinde, çalışmaların önemli bir bölümünün bu araçlardan faydalanmadığını bir kenara bırakılırsa, kalan çalışmalarda şekil, çizim, fotoğraf ve porte gibi çok sayıdaki yardımcı araçtan faydalandığı görülür. Yazarın tercihiyle göre bunlarının sayısının ve kombin durumunun değişebildiği görülmüştür.

Genellikle bir bağlama şeması/şekli ya da çizimi üzerine yerleştirilen yönlendirici işaretler vasıtasıyla porte üzerine yazılan ses/nota karşılıklarının gösterilmesi şeklinde karşımıza çıkan bir yapı bulunmaktadır. Bağlama çalgısının öğretimi için hazırlanmış materyallerin bu açıdan yetkin olması beklenmektedir.

Pozisyon, parmak numarası ve tel numarası gibi yardımcı notasyon araçları birçok telli çalgı icracısı için olduğu gibi bağlama çalıcıları için de hem bu araçları kullanabilme noktasında bir yetkinlik sahası hem de eğitim-öğretim faaliyetlerinde öğrenci ve öğreticiye hız ve zaman kazandırması açısından bir tasarruf alanı oluşturmaktadır. Bu duruma, bu yardımcı araçların, 'düzen pratikleri' çerçevesinde, düzenin değişmesi ile birlikte değişime uğramalarının getirdiği sonuç da eklenince, öğretim amaçlı hazırlanan materyallerin düzenlerin aktarımı hususunda sahip oldukları yardımcı notasyon araçlarının niteliği ön plana çıkar. İncelenen çalışmalarda oldukça çeşitli görsel aracın yanı sıra yardımcı notasyon aracının da kullanılarak öğretimin güçlendirilmeye çalışıldığı, pozisyon yaklaşımlarının benimsenmesinin ise parmak numarası ve tel numarası kullanımına nazaran daha geri planda olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda, çalışmaların içeriğinde yer alan melodik öğelerin isimlendirilmesinde ve açıklanmasında daha çok 'makam dizisi' ve 'ayak' kavramları gibi terminolojilerin kullanılmasının, daha çok halk müziği eserlerinin ezgisel karakterlerinin isimlendirilmesi ile ilgili yaşanan terminolojik problemlerin (Sümbüllü, 2006) bağlama çalgısının öğretim materyalleri üzerindeki bir çeşit yansıması olduğu düşünülmektedir. Ayak kavramının yerini daha güncel çalışmalarda daha çok makam dizisi kavramına bıraktığı görülmüştür. Bu konuda literatüre kazandırılan yeni yaklaşımların (Bayraktarkatal ve Öztürk, 2012; Öztürk, 2014) ise gelecekteki öğretim materyallerine orta vadede yön verebileceği düşünüldüğünde makam dizisi kavramının yerini makama bırakacağı düşünülmektedir.

Öneriler

Özellikle, başlangıç seviyesine hitap eden tüm çalışmalarda 'düzen'in ne olduğuna ve bağlamanın/sazın çok düzenli bir çalgı özelliği taşımasına ilişkin kısa açıklama, tarif ve tanımların yer alması, birden çok düzene yönelik hazırlanan ya da içinde birden fazla düzen için tasarlanmış içerik araçları bulunduran çalışmalarda, her bir düzen öncesinde düzene ilişkin ön bilginin verilmesi oldukça önemlidir. Yine bağlamanın çok düzenlilik özelliğine değinilmesi, aktarımlı çalgı olma özelliğini taşıyan bağlama çalgısının, bu özelliğine dair de kısa bilgilerin yer almasının faydalı olabileceği düşünülmektedir. Çok düzenli bir çalgı olarak bağlamanın/sazın, iki ana düzen ekseninde şekillenen icra tercihleri ve eğitim-öğretim modellerinin arka planına odaklanan çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca, materyaller her düzenin kendi dinamikleri, makamsal, pozisyonel ve tını potansiyelleri ön plana alınarak hazırlanabilir. Özellikle farklı düzenlere ait içerik araçlarına sahip olan eserlerde içerik araçlarının her birinin notasının ilgili/başlangıç kısmında, egzersiz/etüdün/eserin/türkünün hangi düzen için notaya/edisyona alındığını gösteren ifade, ibare, sembol ya da rakamsal işaretler tercih edildiği çalışmaların artması gerekmektedir. Bağlama öğretimi için üretilecek materyallerde yeni ve çeşitli görsel araç kombinlerinin işe koşulmasıyla bu araçların öğrenmeyi somutlaştırma üzerindeki olumlu etkisinden istifade edilebilir.

'Perde yerleri'nin nota/ses karşılıkları, düzen değişimine gidildikçe doğal olarak değişim gösterdiğinden özellikle birden fazla düzene hitap eden ya da başlangıç düzeyini hedef alan

çalışmaların perde yerlerini tarif etmede yardımcı görsel araçlar kullanmaları gerekmektedir. Elde edilen bulgular ışığında, materyallerde benimsenen ezgisel yapılara verilen isimlendirme tercihleri göz önüne alındığında terminolojik açıdan bir ayrılık olduğu görülmüştür, büyük makam coğrafyasının kadim bir üyesi olan Anadolu coğrafyasının makamsal müzik karakteristiğini irdeleyen çalışmaların önemi burada kendini tekrar ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Açın, C. (1992). Standart bağlama ailesi ve bağlama düzenlerinin bağlamaya yapmış olduğu etkiler, S. Turhan (Ed.). Türk Halk Müziği'nde Çeşitli Görüşler (ss. 397). Kültür Bakanlığı.
- Akçalı, C. (2012). Bağlama metotlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Akdağ, A. K. (2016, 11-12 Mayıs). Eğitim- öğretim materyali olarak bağlama metotları ve uygulamaya ilişkin problemler [Sözlü bildiri]. Müzikte Metodoloji ve Müzikle İletişim Uluslararası Sempozyumu, İstanbul.
- Asıltürk, O. (2009). Türkiye'de bağlama başlangıç eğitimi için hazırlanmış metotların içerik açısından değerlendirilmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Atılğan, H. (2000, 17-18 Mayıs). Ülkemizde bağlama metodu ve bazı gerçekler [Sözlü bildiri]. Müzikte 2000 Sempozyumu, İstanbul.
- Ayyıldız, S. (2021). Modern şelpe repertuarı-1. Kitapol Yay.
- Ayyıldız, S. & Gündoğdu, S. (2021). Saz/Baglama için Anadolu ezgi hazinesinden alıştırmalar. Kitapol Yay.
- Başbuğ, Ç. (2020). Bağlama metotlarında/kitaplarında görülen farklı terim ve simgelerin bağlama eğitiminde kullanılma durumları [Yayımlanmamış Doktora tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Bayraktarkatal, M. E. & Öztürk, O. M. (2012). Ezgisel kodların belirlediği bir sistem olarak makam kavramı: Hüseyini makamının incelenmesi. Porte Akademik Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi, 3(4), 24-59.
- Börekci, A. (2016). Bağlamada yöresel icra teknikleri eğitime yönelik etüt egzersiz ve ön alıştırmalar [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Dalak, H. C. (2018). Savaş Ekici'nin bağlama eğitimi yöntem ve teknikleri metodunun hedef ve hedef davranışlar yönünden incelenmesi [Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Ersoy, İ. (2009). Türkiye'de uluslaşma sürecinde bir simge olarak 'Bağlama' [Sözlü bildiri]. Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı Halk Müziğinde Çalgılar Uluslararası Sempozyumu, Kocaeli.
- Ekici, S. (2006). Bağlama Eğitimi Yöntem Ve Teknikleri (1. Baskı). Ankara: Yurtrenkleri Yayınevi.
- Gereken, S. E. (2020a). Bağlamada/Sazda misket düzeni için egzersiz ve etütlere dayalı öğretim modeli önerisi ve öğrenci başarısına etkisi [Yayımlanmamış Doktora tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Gereken, S. E. (2020b). Bağlamada/Sazda Karadeniz tezene kalıbı- Çırpma tekniği için egzersizler etütler ve Karadeniz türküleri. Duvar Yay.
- Gereken, S. E. (2020c). Bağlama/saz çalgısı ile ilgili yapılan çalışmalar üzerine bir bibliyografya denemesi. Eurasian Journal of Music and Dance, (17), 391-411.
- Gereken, S. E. & Özdek, A. (2020). Türkiye'de mesleki müzik eğitimi kurumlarında bağlama derslerinde misket düzeni öğretiminin akademisyen görüşleri aracılığıyla betimlenmesi. Eurasian Journal of Music and Dance, 16, 325-350. <https://doi.org/10.31722/ejmd.757543>
- Gülaçar, M. F. (2021). Halk eğitim merkezi bünyesindeki bağlama derslerinin yürütülmesinde karşılaşılan sorunlar (Van ili örneği) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Gündüz, Ü. (2019). Müzik öğretmenliği bireysel çalgı eğitimi (bağlama) dersine yönelik öğretim elemanı görüşleri [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi.
- Güneş, İ. (2017). 2000-2015 yılları arasında yayınlanmış bağlama metotlarının lisans düzeyinde bağlama öğretimine uygunluğunun incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Haşhaş, S. (2016). Bağlama öğretimi/öğreniminde geçmişten günümüze usta-çırak ilişkisi. İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, 2(2), 35-41. doi: 10.22252/ijca.279959
- Işıldar, Z. (2004). Bağlama metotlarının çalgı eğitimi bakımından değerlendirilmesi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Kaya, D. (2001). Türkülerin derlenmesinde kayda geçirilmesinde ve icra edilmelerinde yapılan yanlışlıklar. Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi TDEB Yay.
- Kaya, G. (2019). Bağlama/Saz için yazılmış etüt ve egzersiz içerikli eğitim-öğretim materyallerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Kaya, G. E. (1993). Bağlama metotlarının karşılaştırmalı yöntemle incelenmesi [Yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.

- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15, 170-189.
- Krippendorff, K. (1980). Content Analysis: An Introduction to is Methodology. Sage.
- Koç, A. (2000). Bağlama eğitiminde görülen problemler ve bunların çözüm yolları [Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Koç, A. (2005, 4-6 Mayıs). Yayımlanmış bağlama eğitimi metotlarındaki yanlışlıklar [Sözlü bildiri]. 9. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu, Van.
- Kurt, C. (2005). Bağlamanın dışa açılma sürecinde aşılması gereken sorunlar ve çözüm önerileri. Anadolu Nefesi Bağlama Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 68-71. Anadolu Medeniyetleri Kültür Merkezi Yay.
- Kurubaş, B. (2015). Mesleki müzik eğitimi veren kurumlarda yöresel bağlama tavırlarının öğretimine yönelik değerlendirmeler [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Önal, H. (1997). Bağlamadan derlenmiş eserlerin çalınış-yazılış farklılıkları. 5. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Halk Müziği- Oyun- Tiyatro- Eğlence Seksiyon bildirileri, 259-263. Kültür Bakanlığı Yay.
- Özbek, M. (1988). Türkiye'de çalgı eğitiminde metot ihtiyacı ve bağlama metodu [Bildiri]. Kültür Bakanlığı Yay.
- Özdek, A. (2014). TRT THM notaları ve bağlama eğitimi [Bildiri]. Uluslararası Müzik ve Sahne Sanatları Sempozyumu, Zonguldak.
- Özdek, A. (2015, 8-10 Nisan). Bağlama öğretimine dönük basılı materyallerde görece notasyona ilişkin bilgi ve uyarılar [Sözlü bildiri]. II. Uluslararası Güzel Sanatlar Bilimsel Araştırma Günleri (GUSBAG), Sivas.
- Öztürk, O. M. (2012). Geleneksel bağlama icrasının gelişiminde üstatlık kültürünün rolü ve belirleyiciliği [Sözlü bildiri]. İTÜ TMDK Nida Tüfekçi Uluslararası Bağlama Sempozyumu, İstanbul.
- Öztürk, O. M. (2014). Makam müziğinde ezgi ve makam ilişkisinin analizi ve yorumlanması açısından yeni bir yaklaşım [Yayımlanmamış Doktora tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Seeger, C. (1958). Prescriptive and descriptive music writing. The Musical Quarterly, 44(2), 184-195. Oxford University Press.
- Sözen, İ. (2002). Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri'nde bağlama eğitimi ve çoksesli yapılanma çalışmalarının bu sürece yansımaları [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Sungur, İ. Ş. (2019). Bağlama için yazılmış eğitim-öğretim materyallerinde nüans ve dinamik işaretlerinin kullanımı üzerine bir içerik analizi [Yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Sümbüllü, H. T. (2006). Türkiye'de ayak kavramının geleneksel Türk halk müziği kaynağında ne ölçüde kullanıldığının incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Şen, Y. (1998). Türk Müziği eğitiminde bağlamanın yeri ve önemi. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 4, 161-167.
- Tarım, C. (2008). Milli Eğitim Bakanlığı Anadolu güzel sanatlar liselerinde bağlama eğitimi ile ilgili alıştırmalar ve etütler [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Haliç Üniversitesi.
- Türkoğlu, Ö. (2005). Bağlama eğitiminde etüt ve egzersizlerin gerekliliği üzerine bir çalışma. [Yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Uysal, S. (2005). Anadolu'nun nefesi bağlama ve sorunları. Anadolu Nefesi Bağlama Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 64-67. Anadolu Medeniyetleri Kültür Merkezi Yay.
- Ünal, R. (1974). Saz düzenleri üzerine bir inceleme. Türk Folklor Araştırmaları, 1.
- Ünal, R. (2000). Türk halk musikimizde bağlama düzenleri, S. Turhan (Edt.), Türk Halk Müziğinde Çeşitli Görüşler, (463). Kültür Bakanlığı Yay.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005) Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (5. baskı) Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, H. Ü. (2013). Bağlama düzeninde çeşitli pozisyonlar üzerinde geliştirici egzersiz ve eser uygulamaları [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Yılmaz, Ö. (2015). Makam, çok seslilik ve yöresel tavırlar kapsamında bağlamada düzenler [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.